

TÜRKMEN TÜRKÇESİNDE ASTRONOMİ KAVRAMINA AİT SÖZ VARLIĞI*
THE VOCABULARY BELONGING TO THE CONCEPT OF ASTRONOMY IN TURKMEN LANGUAGE
Cihan ÇAKMAK**

Öz

Türkler yüzyıllar boyunca geniş coğrafyalarda devlet kurmuş, egemenlikler inşa etmiştir. Sahip oldukları geniş toprakların idaresinde gök ve gökyüzü ile devamlı surette irtibat halinde olan Türkler, bu yolla zamanı işlevsel kılmak için takvim icat etmişlerdir. Bu bağlamda Orhun Abideleri göğe ait söz varlığının temellendirilmesinde ayrı bir öneme sahiptir. Abidelerde sıkça kullanılan *tengri* kavramı araştırmacılar tarafından "gök", "gökyüzü" ve "tanrı" anlamlarıyla kullanılmıştır. Bu durum Türkler için göğün ve gökyüzünün yaşamlarının ayrılmaz bir unsuru olduğunu bizlere göstermektedir.

Tarihi olarak Oğuz grubu içinde değerlendirilen Türkmen Türkçesi, lehçe tasniflerinde güney-batı grubu içinde yer alır. Sahip olduğu dil özellikleri bakımından Türkmen Türkçesi bir yandan Oğuz özellikleri taşıırken diğer yandan Çağatay ve Kıpçak etkisini bünyesinde barındırmaktadır. Çalışmamızda Türklerin gökyüzüne duydukları ilgi Türkmen Türkçesi özelinde incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkmen Türkçesi, Söz Varlığı, Astronomi, Gökyüzü.

Abstract

The Turks have established states on a wide geography and constructed dominations. The Turks, who were continuously in touch with sky and heavens, invented the calendar in order to make the time functional by this way. Within this context, Orkhon Inscriptions have distinct importance in justification of the vocabulary belonging to heavens. The concept of *tengri* used frequently in the inscriptions was used in the meaning of "sky", "heavens" and "god". This situation shows us that the sky and heavens are inseparable elements of their lives.

Historically, Turkmen Language evaluated in Oghuz group is in south-west group in dialect classification. In terms of its linguistic properties, Turkmen Language both carries Oghuz characteristics and contains the effects of Chagatai and Kypchak. In our study, the interest of the Turks in heavens has been investigated in specification of Turkmen Language.

Keywords: Turkmen Language, Vocabulary, Astronomy, Heavens, Sky.

I. GİRİŞ

Coğrafi açıdan Batı Türkçesi içinde ve kavmi olarak da Oğuz Türkçesi içerisinde sınıflandırılıp değerlendirilen Türkmen Türkçesi Oğuz grubu içinde müstesna bir yere sahiptir. Türkmence sahip olduğu özelliklerle bir yandan Oğuz grubu Türk lehçeleri olan Türkiye Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi ve Gagavuz Türkçesi ile benzerlikler taşıırken bir yandan da barındırdığı dikkat çekici ses hususiyetleriyle önem arz etmektedir.

Türkmen adını ilk zikreden 11. yüzyılda yazılmış Dîvânu Lugâti't-Türk'ün yazarı büyük bilgin Kaşgarlı Mahmud'dur. Türkmen adı İslam kaynaklarında Müslüman olmayan Oğuzlar tarafından Müslüman olan Oğuzlara verilmiştir. Kaşgarlı Mahmud, Dîvânu Lugâti't-Türk'te *Türkmen* adını şu cümlelerle açıklamıştır: "Bunlar iki kabiledir. Zülkarneyn gelip bunları saçlı ve üzerlerinde Türk belgeleri bulunduğunu görünce sormadan onlara Türkmânend demiş 'Türk'e benzer' demektir. İşte bu ad onlarda bugüne kadar kalmıştır." Kaşgarlı Mahmud eserinde Türkmenlerin kabile yapısı ile ilgili de bilgi vermektedir: "Türkmenler aslında yirmi dört kabiledir. Lâkin iki kabileden ibaret olan Halaçlılar bazı kere bunlardan ayrıldıkları için kendileri Oğuz sayılmaz; asıl olan budur."

Türkmen Türkçesinin en karakteristik özelliği resmî yazısına yansıtılmasa da aslı uzun ünlüleri bünyesinde taşımasıdır. Bu uzun ünlüler genellikle Türkmencede ilk hecede görülür: aaca- "acımak; ekşimek", aağı "ağıt", mooncuk "boncuk", gaabak "göz kapağı", daağa- "dağılmak", gaaba- "etrafını çevirmek". Bunun yanı sıra Türkmencede yazıya yansıtılmayan fakat telaffuzda dikkati çeken peltek z ve s ünsüzleri Türkmencenin farklı ve renkli fonetik zenginliği olarak karşımıza çıkmaktadır.

İncelememizde daha önce hazırladığımız Türkmen Türkçesi Konu Çözümlemeli Söz Varlığı başlıklı yüksek lisans tezimizdeki zengin söz varlığından istifade ettik. Çalışmada ilk olarak astronomi alanına ait söz varlığı tek tek listelenmiştir. Bu sıralamada ilk olarak Türk Dil Kurumu Yayını *Güncel Türkçe Sözlük*

* Bu makale, yazarın *Türkmen Türkçesi Konu Çözümlemeli Söz Varlığı* (Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dan.: Prof. Dr. Mustafa ÖNER, İzmir 2010) başlıklı yüksek lisans tezinden kısmi değişiklikler ve eklemeler yapılmak suretiyle yazılmıştır.

** Yrd. Doç. Dr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilimler ve Türkçe Eğitimi Bölümü, Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, Demirci/MANİSA. e-mail: cihancakmak1818@gmail.com

(2005) kanalıyla ele alınan kelimeler alt alta ip dizin şeklinde ve alfabetik olarak sıralanmış, ardından her kelimenin *Turetsko-Russkiy Slovar'* (1994) aracılığıyla önce Rusçasına, ardından Türkmen Türkçesindeki karşılığına yer verilmiştir. Araştırmada sadece isim kategorisi ele alınmış, zarf, fiil, sıfat-fiil, zarf-fiil, isim-fiil gibi yapılara yer verilmemiştir.

Astronomi kelimesi Türkçe Sözlükte gökbilimi, felekiyyât anlamında kullanılmıştır (TS 2005: 134). Batı dillerinde *astronomie*¹ kavramıyla kullanılan kelime Arapçada *felekiyyât*² ve *hey'et* kelimeleriyle karşılanmıştır. *İlm-i hey'et*³ eski metinlerimizde astronomi ilminin karşılığı olarak kullanılmıştır (Devellioğlu 2003: 360) Rusçada ise *astronomi* kelimesi *kosmologiya* "kozmooloji, evrenbilim, evrenbilimi" anlamlarıyla kullanılmıştır (RTS 1996: 345).

Astronomi kavram alanıyla ilgili *Evren, Dünya, Gökyüzü, Hava Olayları ve Yıldız Bilgisi* adlarını taşıyan 5 alt başlık belirlenmiş, madde başları Türkiye Türkçesi, Rusça ve Türkmen Türkçesi sırasını takip ederek peş peşe yazılmıştır. Liste oluşturulurken *Türkiye Türkçesi > Rusça > Türkmen Türkçesi* şeklinde bir sıralama benimsenmiştir. Rusçasına veya Türkmen Türkçesine ulaşamayan madde başlarının yanına *yok* kelimesinin karşılığı olarak *y* harfi kullanılmıştır.

1.1.İnceleme Yöntemi

Tematik söz varlığı incelemesini esas alan bu çalışmada Türkmen Türkçesindeki astronomi alanına ait söz varlığı incelenmektedir. Çalışmamızda temel olarak 3 sözlükten faydalanılmıştır. İlk olarak Türk Dil Kurumu yayını *Güncel Türkçe Sözlük* (104.481 kelime) kullanılmıştır. Rusça için *Turetsko-Russkiy Slovar'* (48.000 kelime), Türkmen Türkçesi için ise *Bol'soy Russko-Turkmenkiy Slovar'dan* (77.000 kelime) yararlanılmıştır.

Çalışmada bir kelimenin karşılığı Rusça olup da Türkmen Türkçesinde de aynen geçiyorsa bu kelime parantez içinde ve eğik yazıyla yazılmıştır. Örneğin *evren bilim* madde başının Rusçası *kosmologiya* kelimesidir. Bu kelimenin *Bol'soy Russko-Turkmenkiy Slovar'* (1986-1987) adlı sözlükteki karşılığı yine *kosmologiya* şeklinde kaydedilmiştir. Dolayısıyla söz konusu örnekte görüldüğü gibi kelimenin önce *Güncel Türkçe Sözlük'te* geçen şekli, hemen yanında Rusçası ve onun yanında da Türkmen Türkçesindeki karşılığı yer almıştır⁴. Bu yöntemle Rusçadan alınan kelimeler Türkmenlere açıklamalı olarak anlatılmıştır. Bunun yanında bazı kelimelerin parantez içerisinde örneklerle anlatıldığı durumlarda açıklamalar parantez içinde ve italik olarak yazılmıştır. Çalışmamızda kullanılan sözlüklerdeki Kiril harfli söz varlığı Latin harfleriyle kaydedilmiştir.

Astronomi kavram alanıyla ilgili anlamının bilinmediği, az kullanılan veya karışıklığa yol açacağı düşünülen bazı madde başlarının Türkçe Sözlükteki (2005) anlamları dipnotlarla açıklanmıştır. (*üçgrüm: astr. Yerin dönme ekseninin, yaptığı koni hareketi boyunca dalgalanması, nütasyon; batyal: Derinliği 100-200 metre arasında olan deniz vb.*)

Sonuç kısmında elde edilen astronomi alanıyla ilgili zengin söz varlığı sayısal verilerle desteklenerek açıklanmaya çalışılacaktır. Burada önce toplam kelime sayısı verilecek, ardından Rusça alıntılar, Türkmen Türkçesine ait kelimelerle birlikte Arapça, Farsça ve diğer dillerden alınan madde başları ayrı ayrı yüzdeler halinde verilecektir. Ayrıca madde başlarının Rusça ve Türkmen Türkçesinde görülme oranları da yüzdeler halinde yazılacaktır.

2. KONU ÇÖZÜMLEMELİ SÖZ VARLIĞI ARAŞTIRMASI

2.1.Evren

açık deniz > otkritoye more > açık deniz

ada > ostrov > ada

adacık > ostrovok > adacık

ada tepe > y

alan > ploşad, ploşadka > meydan

ana deniz > y

anakara > çast sveta, kontinent > kontinent

araderya > bezbrejnoye more > kenarı görünmeyen deniz

atol > atoli > atol

aysberg > aysberg > aysberg

aysflit > y

¹ Fr. astronomie (Devellioğlu 2003: 256)

² felekiyyât: Ar. Gök ve heyet ilmine ait şeyler (Devellioğlu 2003: 256)/felekiyyât: ilm-i hey'ete ve ahvâl-i semâviyeye müteallik malûmat (KT 2012: 780).

³ ilm-i hey'et: astronomi (Devellioğlu 2003: 360)

⁴ *evren bilim > kosmologiya > kosmologiya (elemiñ gurluşı hakındaki maglumat)* şeklinde *Türkçe > Rusça > Türkmen Türkçesi* olmak üzere ayrı ayrı gösterilmiştir.

bahr > more > deñiz
balıklava > mesta skopleniya rıby > y
Balık > rıby > Balıklar
bankiz > pripay > doñ
berzah > pereşeyek > gurı yer zolagı
bulaşık deniz > uçastok morya > y
burgaç > vodovorot > girdap
buz dađı > aysberg > aysberg
buzluğan > gornaya verşına > dag depesi
buzul > lednik > buzluk
buzul kar > firn, firnoviy dyod > y
buzul kaynađı > y
buzul masası > lednikoviy stol > y
buzul seli > ledoviy potok > y
buzul yatağı > lednikovoye loje > y
cümüdiye > lednikoviy period > buzluk dövri
iç deniz > vnutrenneye more > içerki deñiz
dalga > volna > tolkun
dalgacık > malenkaya volna > y
dalga tepesi > y
dalga uzunluđu > radio dlina volny > y
dalga yüksekliđi > y
diş gezegen > y
doğu > vostok > gündogar
dönencil ay > y
dönencil yıl > y
dördün > çetvert' Lunı > y
Dübbüaşgar⁵ > Malaya Medveditsa > y
Dübbüekber⁶ > Bolşaya Medveditsa > y
ekliptik > ekliptika > ekliptika
ekliptik düzlemi > ploskost ekliptiki > y
erendiz > y
evren > vseennaya, kosmos > elem, cahan, dünya, kosmos
evren bilim > kosmologiya > kosmologiya (elemiñ gurluşı hakındaki maglımat)
evren bilimi > kosmologiya > kosmologiya (elemiñ gurluşı hakındaki maglımat)
evren bilimsel > kosmologiçeskiy > kosmogonik
evren doğum > kosmogoniya > kosmogoniya
evrensel > mirovoy, vsemirnyy > dünya, elem, cahan, bütün dünya, cahan
evrensellik > y
fakül⁷ > y
feza > prostor > boşluk, giñişlik, giñ meydan
fotosfer > fotosfera > fotosfera
galaksi > Galaktika > galaktika
gece yayı > y
gezegen > planeta > planeta, Yer
gezegen yılı > y
gezegenler arası > mejplanetnyy > planetara, planetalar arasındaki
gözlem > nablyudeniye > sınılama, seretme
gözlem evi > observatoriya > observatoriya
gözlemci > nablyudatel' > gözegçi
güneş lekeleri > y
güneş sistemi > solneçnaya sistema > Gün sisteması
güneş tacı > solneçnaya korona > y

⁵ Dübbüaşgar: *astr.* Küçükayı (TS 2005: 583).

⁶ Dübbüekber: *astr.* Büyük ayı (TS 2005: 583).

⁷ fakül: *astr.* Benek (TS 2005: 677).

güneş takvimi > y
güneş tutulmak > proizoyti > y
güneş yılı > solneçnyı god > güneşli yıl
güz > osen > güyz
güz noktası > toçka osennogo ravnodenstviya > y
hale > galo > galo
ırakgörür > teleskop > teleskop
ışık yılı > svetovoy god > yağtılık yılı
ışınım akısı > y
ışınım alıcısı > y
ışınım basıncı > y
ışınım dengesi > y
iç gezegenler > vnutrenniye planeti > y
ilkbahar noktası > toçka vesennego ravnodenstviya > y
Jüpiter > Yupiter > Yupiter
kainat > vsyo suşestvuyuşeye > y
kosmos > kosmos > kosmos
kozmik > kosmiçeskiy > kosmiki
kozmik madde > y
kozmogoni > kosmogoniya > kosmogoniya (elemiñ gelip çıkışı hakkındaki maglumat)
kozmografya > kosmografiya > kosmografiya (elemiñ gelip çıkışınıñ yazgısı; astronomiya ve fiziki
geografiya boyunca umumi maglumat beryen sapak, okuv predmeti)
küçük gezegen > asteroid > asteroidler (Günüñ tövereginde, esasan hem Mars bilen Yupiteriñ
orbitalarınıñ arasında aylanan kiçi planetalar)
küsuf > solneçnoye zatmeniye > günüñ tutulmagı
mahrek > orbita > orbita
Mars > Mars > Mars
Merih > Mars > Mars
Merkür > Merkuriy > Merkuriy
meteor > meteor > meteor
meteor taşı > meteorit > meteorit
mevcudat > suşçeye > bar bolan
mevcut > suşcestvuyuşiy > y
mezosfer > y
mikrokosmos > mikrokosm(os) > mikrokosm
Müşteri > Yupiter > Yupiter
Neptün > Neptun > Neptun
oluşum > formatsiya > formatsiya
paralaks > parallaks > parallaks
planet > y
Plüton > Pluton > Pluton
renk yuvar > hromosfera > hromosfera (Günüñ daşkı gatlaklarından biri, Gün tutulanda daşında melim
bolan gızıl aylav)
sarsım > vozmuşeniye > gışarma
Satürn > Satürn > Saturn
sekendiz > Satürn > Saturn
semtürreis > zenit > zenit, dik yokarı, dik asman
seyyare > planeta > planeta
siderit > siderit, jelezny şpat > y
stratosfer > stratosfera > stratosfera (troposferadan 8-10 kilometr beyiklikde yerleşyen atmosfere gatlagı)
sunı peyk > iskusstvennyı sputnik > y
şems > y
Şimşek taşı > meteor > meteor
terbi⁸ > pridaniye kradratnoy > y
tul > dolgota > uzaklık giñişligi

⁸ terbi: *astr.* dördün (TS 2005: 1957).

tul derecesi > y
tulu > voshojdeniye, voshod > çıkma, yokarı galma
tutulum > y
Uranüs > Uran > Uran
Uranüs > Uran > Uran
Utarit > Merkuriy > Merkuriy
uydu > sputnik > hemra
uzay taşı > y
uzay > kosmos > kosmos, elem
üçrüm⁹ > nutatsiya > y
yerberi > perigey > perigey
yeröte > y
yörünge > orbita > orbita
yükselem > pryamoye voshojdeniye > y
zaman > vremya > vakt
Zühal > Satürn > Saturn

2.2.Dünya

abis > morskaya bezdna, puçına > çuññuldık, deñziñ çuñ yeri
acun > vseleynaya, kosmos; mir > elem, cahan, dünya
afat > bedstviya > hovp signalı
afet > bedstviye > hovp, bela, betbagtlık
ağır küre > barisfera > barisfera (Yeriñ ağır, merkezi yadrosı)
akak > ruslo[reki] > car, hana; yol, ugur, akım
akarsu > reka, reçka > derya
akmaz > stoyaçiy > yata, akaba del
akşam karanlığı > sumerki > alagarañkı
Âlem > mir > dünya, elem, cahan
Âlemşümul > mirovoy > dünya, elem, cahan
alaca karanlık > sumerki > alagarañkı
alçaltı > y
alt hava yuvarı > troposfera > troposfera (Yer atmosferasınıñ aşakı gatlagı)
aluyyon > nanos, nanosnaya > ıgın, sırgın
Anadolu > anatoliets > y
anafor > vodovorot > girdap
antarktik > antarktiçeskiy > Antarktika
Antarktika > Antarktika > y
arazi > mestnost; zemlya > yer
arkeen > y
arktik > arktiçeskiy > Arktika
arsa > uçastok zemli; otvedyonniy pod postroyku > y
artçı deprem > y
artçı sarsıntı > y
artçı şok > y
artık göl > reliktovoye ozero > y
arz > şirota > giñlik, ululuk, yay-bañlık
atmosfer > atmosfera > atmosfera
ay ağılı > svetovoye koltso vokrug lunı > Ayıñ daşınıñ halkası
ayın on dördü > polnoluniye > dolı ay, on dördü giceniñ ayı
ay tutulması > lunoye zatmeniye > ay tutulması
azonal > y
baca dolgusu > y
badiye > pustinya > çöl
bahar noktası > toçka vesennego ravnodenstviya > y
balkan > lesistaya > tokaylık, jeññellik

⁹ üçrüm: *astr.* Yerin dönme ekseninin, yaptığı koni hareketi boyunca dalgalanması, nütasyon (TS 2005: 2056).

barisfer > barisfera > barisfera
başı dumanlı > s verşinoy, okutannoy tumanom > y
batı > zapad > günbatar
batyal¹⁰ > y
bayır > holm > bayır
bazalt > bazalt > bazalt
bel (II) > gornaya tropa > y
belen > gornıy rayon > y
beyaban > pustınya > çöl, çöl-beyaban
bıçık¹¹ > y
birikinti konisi > konus vınoşa > y
birikme havzası > priyomnik, vodosbornik > y
biyosfer > biosfera > biosfera (esaslı ayrıntılıkları canlı organizmlerin geçen ve hezirki yağdayı bilen hesiyetlendirilyen Yer gabığı)
biyotit > biotit > y
boğaz > gorlo > bogaz
boşaltma havzası > basseyn reki > y
boyun > pereval > geçit, geçelge
bozkır > step > sehra; çöl
breş > brekçiya > y
bulak > rodnik > çeşme, bulak
bulancak > y
burun > nos > burun
buz alanı > y
büğet > plotina > bent
büklük > y
büvet > stoyka > direg, söyeg; dik yaka
cebel (II) > gora > dag; daglık, daglık yer
cezire > ostrov > ada
cihan > zemlya, mir > yer, yer şarı; dünya, elem, cahan
çağlar > nebolşoy vodopad > y
çağlayan > nebolşoy vodopad > y
çağlayık > byuşiy istoçnik > y
çatak > sedlovina > zer yeri
çatal ağız > delta > delta
çatlak > treşina, şel > jayrık, yarık
çavlan > vodopad > şarlavuk, şaglavuk
çay (II) > rečka, ruçey > derya
çaykara > y
çevre felaketi > y
çevre kirliliği > y
çığ > lavina, obval > harsañ, opurılma, opurılıp gaytma, çökme
çırçır (II) > rodniçok > çeşmecik, bulacık
çokrağan > burnıy istoçnik > y
çöküntü gölü > y
çöküntü hendeği > rov > garım, çukur, hendek
çöl > pustınya > çöl, çöl-beyaban
dağ (I) > gora > dag
dağ başı > verşina gori > y
dağ eteği > podoşva (podnojiye) gori > daban
dar boğaz > y
darıdünya > tlennıy (brennıy) mir > panı dünya, yalan cahandağ kolu > yağ gölü > y
deli ırmak > burnaya reka > y
delta > delta > delta

¹⁰ batyal: derinliği 100-200 metre arasında olan deniz (TS 2005: 225).

¹¹ bıçık: sel veya dere yatağı (TS 2005: 259).

deniz > more > deñiz
deniz akıntısı > y
deniz basması > transgressiya morya > y
deniz buzulu > pripay > doñ (kenarlarda doñup galan galn buz)
deniz depremi > y
deniz kulağı > y
deniz suyu > morskaya voda > deñiz suvu
deniz yeli > y
deprem > zemletryaseniye > yer titreme, yer ıranma
derbent > gornıy prohod > y
dere > rečka > derya, deryacık
derecik > ruçeyok > çeşmecik
derinlik kayaçları > y
derya > more > deñiz
devran > sud'ba > ıkbal, teley, yazgıt
dikmen > pik > pik
din doruğu¹² > y
doğa > priroda > tebigat
doruk > verşina > depe, baş
dönme ekseni > y
dünya > mir; vseleonnaya; Zemlya > dünve, elem, cahan
dünya malı > y
dünyalı > y
dünyalık > mirskoy, svetskiy > dünvevi
dünyevi > mirskoy, svetskiy > dünvevi
egzomorfizm > y
eğiklik > naklon > egme
ekinoks > ravnodenstviye > gice-gündiziñ barabarlığı
ekvatorial > ekvatorialnıy > ekvatorial, ekvator
erozyon > eroziya > eroziya
eş deprem > y
evç > verşina > depe, baş
gaib > nevidimıy mir > y
gaz yuvarı > y
geçirgenlik > provodimost > geçiricilik
göçü > obval > çökme
göçük > obvalivşisysya > y
gün > solntse > gün
gün dönümü > ravnodenstviye > gice-gündiziñ barabarlığı
gün durumu > solntsestoyaniye > günün in gısgalan vağı
günberi > perigeliy > perigeliy (planeta ya-da kometa orbitasınıñ Güne in yakın nokadı)
güneş > solntse > Gün
güneş günü > solneçniye sutki > y
güneşli > solneçniy > güneşli
güney > yug > günorta
güneybatı > yugo-zapad > günorta-günbatar
güneydoğu > yugo-vostok > günorta-gündogar
güney noktası > y
günöte > apogey > apogey
heyelan > obval > çökme
husuf > lutnoye zatmeniye > y
ılım > urgnvoveşennost > y
ısı yuvarı > y
ilk dördün > y
ilkbahar > vesna > yaz, bahar

¹² din doruğu: dağın en yüksek yeri (TS 2005: 533).

ilkyaz > vesna > yaz, bahar
itikâl > eroziya > eroziya (akar suvuñ, buzvuñ, yeliñ topragi, yer gatlagını bozmak)
iyon yuvarı > y
kabuk > kora, korka > gabık; gat
kambur felek > izmençivaya sudba > y
kamer > luna > ay
kamerı > lunnyy > ay aydıñ
kamerı ay > lunnyy mesyats > y
kamerı sene > lunnyy god > ay hasabınıñ yılı
kamerı takvim > lunnyy kalendar > y
kamersiz > y
kat yuvarı > y
kavuşum > soedineniye > garma, goşma, birleşdirme
kavuşum devri > sinodiçeskiy period obraşeniya > y
kayşa¹³ > obval > çökme
kayşama > y
kepez > skala > gaya
kepir > solonçakovaya poçva > şor toprak
kerempe > kamenistaya polosa suşi > y
kerteriz > napravleniye po kompasu > y
kerteriz noktası > orientir > çelgi, bellik
kesme kaya > zemlya > Yer, Yer şarı
kıl burun > kosa > çegesöv zolak
kırkgeçit > izvilnstaya reka > y
kıstak > pereşeyek > guri yer zolagı
kış dönencesi > y
kıta > kusok > bölek, dövüm
kıta sahanlığı > y
kıtaat > voyska > goşunlar
kıyı > bereg > kenar; gıra, yaka
kıyı dili > y
klüz¹⁴ > tesnina > gısbı dere, çüñ dere
kokurdan¹⁵ > y
koy > buhta > buhta
koyak > dolina > cülge
koyar > mesto sliyaniya dvuh rek > y
koycuk > y
kör kaya > [podvodniy] rif > rif, suv astındaki gayalar
köreşe > nast, ledyanaya korka > sürçek yer
körfez > zaliv > aylag
körfezcik > y
krater > krater > krater
krater gölü > y
kudret hamamı¹⁶ > goryaçiy istoçnik > y
kulyuç > y
kum çölleri > peşanıye pustni > y
kumbaşı > peşanıy > çegeli; çöl
kumla > peşanoye mesto, peski > y
kumluk > peşanoye mesto, peski > y
kumsal > peşanıy bereg > çegeli kenar
kumul > peşanıy holm > çege depe
kurtağzı > y
kuru çayır > suhodolniye (suhoy) luga > guri dere çemenligi

¹³ kayşa: toprak kayması (TS 2005: 1120).

¹⁴ klüz: coğ. kanyon (TS 2005: 1192).

¹⁵ kokurdan: kalkerli ve karstik özelliği ağır basan yerlerde çukurlukları bol, engebeli arazi (TS 2005: 1197).

¹⁶ kudret hamamı: ılıca (TS 2005: 1246).

kuşlak > mesto > yer
kuzeybatı > severo-zapad > demirgazık-günbatar
kuzeydoğu > severo-vostok > demirgazık-gündogarutup > polyus > polyus
Kuzey kutbu > Severnyı polyus > Demirgazık polyusu
kuzey küre > y
kuzey yarım küresi > severnoye poluşariye > Demirgazık yarım şarı
kuzey noktası > y
kuzeybatı > severo-zapad > demirgazık-günbatar
küçük asya > y
kükürtatar > solfatara > y
lagün > laguna > yalpak aylag; yalpak suvlu köl
lapilli¹⁷ > vid vilkaniçeskogo pepla > y
laterit > y
lebiderya > morskoy bereg > deñiz kenarı
levanti > y
lığlı > nanosnyı > ıkgın, sırgın, sürlüp getirilen
liman > port > port
litosfer > litosfera > litosfera (Yer gabığı)
longoz > y
manzara > panorama > panorama, görünüş
marina > y
mart dokuzu > martovskaya metel > y
maşırık > vostok > gündogar
mecra > ruslo > yol, ugur, akım
medar > tropik > tropik
meddücezir > priliv i otliv > (prilivo otlivnyı) daşıp guyyan, daşıp guymaklığa bağlı bolan
mekan > mesto > yer
memba > istoçnik > çeşme
menderes > izluçına, izvilina > övrüm, aylav, tirsek, egrem-bugram, egri-bugrı, egrem
mendirek > vnutrennaya gavan > y
mercanada > korallovıy ostrov > mercen adası
mercan resifleri > koralloviye rifi (korallaviy rif) > mercen rifi
meridyen > meridian > meridian
meridyen daire > meridian > meridian
meridyen düzlemi > y
mesaha > izmeriniye poverhnosti > y
mesire > mesto progulok (mesto dlya progulok) > gezelenç için yer
met > priliv > (morskoy) daşgın
mevki > mesto > yer
mevzi > mesto, polojeniye > yer, orun, duryan ornu
mezosfer > y
mikroklima > y
moren¹⁸ > morena > morena
natür > y
nehir > reka > derya
neritik > y
nısfınnehar > polden > günortan; günorta
nüfus coğrafyası > y
obruk > treşçına v zakarstovannom izvestnyake > y
oğlak dönencesi > tropik Kozeroga > y
okyanus > okean > okean
okyanus çukuru > y
okyanusya > y
oluşum > formatsiya > formatsiya

¹⁷ lapilli: yanardağlardan fırlayan çok küçük katı parça (TS 2005: 1299).

¹⁸ moren: buzul taş (TS 2005: 1407).

organik kütle > y
orman dizisi > y
orman kuşağı > y
orta doğu > y
orta şark > y
orta yaylak > y
orta yuvar > y
ova > ravnina > düzlük
ozon yuvarı > y
ozonosfer > y
ölü dalga > radio zatuhayuşçaya volna > y
ölü deniz > myortvaya zıb > y
paralaks¹⁹ > parallaks > parallaks
pasifik > y
pekent²⁰ > barer > y
peri bacası > zemlyanaya piramida > y
peri masası > y
peri piramidi > y
pınar > istoçnik > çeşme
pınar başı > istoçnik, rodnik > çeşme, bulak
pirosfer > y
plaj > plyaj > plyaj
polar²¹ > y
püskürük kütle > vulkaniçeskiye kamni > y
püskürük taş > vulkaniçeskiye kamni > y
rakım > vısota nad urovnem morya > y
resif > rif > rif, suv astındaki gayalar
rıhtım > naberejnaya > kenar, kenar berkitmesi, kenar yakası, kenar boyu
sahil > bereg > kenar, yaka
sahil boyu > y
sahil çizgisi > y
sahil kordonu > y
sahil şeridi > y
sahildar > y
sahra > ravnina, pole > düzlük, tekizlik
Sapkın kaya > skala > gaya
sarsıntı > kolebaniye > ıranma, yaykanma
savana > savana > savannalar
sel > sel; potok > akım; akgın; sil
selcik > y
selinti > reçey > çeşme
selva > selva > y
serak > serak > y
set > zagrajdeniye zakrıtiye > y
seyelan > teçeniye > akma, akım
seylap > polok > polok
sıcak kuşak > y
sığ > neglubokiy > çuñ bolmadık, yalpak, say
sıgılık > yalpaklık, say yer
sıradağ > gornaya gryada; gornaya tsep > y
sırt > spina > arka, yağırnu
sızak > voda > suv
silüryen > y

¹⁹paralaks: bir yer kürenin merkezinden, öbürü yer kürenin merkezinde bulunan bir kimsenin gözünden çıkan iki doğrunun, bir gök cisminde birleşerek oluşturdukları düşünülen açı (TS 2005: 1572).

²⁰pekent: kolayca geçit vermeyen, aşılması çok güç doğal engel (TS 2005: 1591).

²¹polar: kutup (TS 2005: 1617).

step > y
su altı > podvodnyy > suvastı
su baskını > razliv > agma, daşma
su bölümü çizgisi > vodorazdelnaya liniya > y
su küre > y
su taşkını > y
su yatağı > y
su yuvarı > gidrosfera > gidrosfera (Yer yüzündeki sular: deryalar, denizler, köller, okyanlar)
sulak > leyka > suv purkuç
şahika > verşina > depe, baş
Şark > vostok > gündogar
şeb > y
şebnem > y
şelale > vodopad > şarlavuk, şağlavuk
şelf > şelf > şelf
şev > sklon > yapgıt
şimal > sever > demirgazık
şimali > severnyy > demirgazık
şita > zima > gış
tabaka > sloj > gat
taban düzeyi > y
tabiat > natura > natura
tabiat kanunu > zakon prirodi > y
tabii > naturalnyy > tebigı
tabii afet > stihynoye bedstviye > tebigı betbagtçılık
takımada > arhipelag > arhipelag
talaz > volna > tolkun
tanık tepe > ostanets > y
Tarık > y
taş küre > litosfera > litosfera (Yer gabığı)
taş yuvarı > litosfera > litosfera (Yer gabığı)
tayga > tayga > tayga
tepe > verşina > depe
tepecik > holmik > bayırcık, depecik
termosfer > y
toprak > zemlya > toprak
toprak kayması > obval > opurılma, opurılıp gaytma, çökme
tras > y
traverten > travertin > travertin (hek tufı - gurluşık materialı)
tropik > tropik > tropik
tropika > tropiki > yodacık
tropikal > tropičeskiy > tropik
tropikal bölge > y
tropikal kuşak > tropičeskiy poyas > tropiki guşaklık
troposfer > troposfera > troposfera (Yer atmosferasının aşakı gatlagı)
tuğyan > razliv > daşgın
tuzla > solevarnya > duzhana
tuzlak > solonçak > şorluk yer
tümsek > nebolşaya vıpklost > y
uçurum > propast > uçut
ufuk çizgisi > y
ufuk > gorizont > gorizont, gözyetim
umman > okean > okean
Uzak Doğu > y
ülke coğrafyası > y
vadi > dolina > cülge
vaha > y

volkan > vulkan > vulkan, yanardağ
volkanik > vulkaniçeskiy > vulkanizm
yağmur mevsimi > y
yağmur ormanları > y
Yakın Şark > y
Yakın Doğu > y
yalama yazı > y
yalı boyu > bereg > kenar; gıra, yaka
yalpı > y
yamaç > sklon > yapgıt
Yanardağ > vulkan > vulkan
yanardağ ağzı > krater > vulkan, vulkanizm
yanardağ bölgesi > y
yanardağ patlaması > y
yanardağ püskürmesi > y
yaprak taş > fillit > y
yar > propast > uçut
yarı küre > poluşariye > yarım şar
yarık > razrez > yarma
yarım ay > polumesyats > yarım ay
yarımada > polostrov > y
yarıntı > y
yaş çayır > y
yaş kesim > y
yatak > opora > dayanç
yayla > yayla > yayla
yaylak > pastbişe > otlag
yaz > leto > tomus
yaz dönemi > y
yaz dönencesi > Tropik raka > y
yazı > ravnina > düzlük
yazı yaban > y
Yengeç dönencesi > tropik raka > y
yeni ay > novoluniye > teze ay, teze dogan ay
Yeni Dünya > Noviy Svet > Teze dünya
yer altı > podzemelye > yeriñ astı
yer istasyonu > y
yer kabuğu > zemnaya kora > yer gabığı
yer özekçil > geotsentriçeskiy > y
yer sakızı > bitum > bitum
yer üstü > nazemniy > yerüsti
yer yuvarı > y
yer yuvarlağı > zemnoy şar > yer şarı
yer > zemla > yer
yerberi > perigey > perigey
yerel > mestniy > yerli
yerey > sloj > gat
yerküre > zemnoy şar > yer şarı
yeryüzü > zemnaya poverhnost > yerin üsti
yontuk düz > peneplen > y
yukaç > antiklinal > y
yüksek basınçlı > gipertoniçeskiy > gipertoniki
yüksek yaylak > y
yükselti > visota nad urovnem mora > y
yüzey şekilleri > relief mestnosti > yeriñ relifi
zirve > verşina > depe, baş

2.3.Gökyüzü

afak > gorizontı > gorizont, gözyetim
akşam güneşi > predzakatnoye solntsye; jeltovato-rozovatıy tsvet > y
alaimisema > raduga > elemgoşar
alkım > raduga > elemgoşar
arşılâ > empirei > y
asuman > nebesa > nebo
Ay > luna > Ay
ayakucu > nadir > nadir
hilal > molodoy mesyats > teze ay
ay dede > luna > Ay
bedir > polnoluniye > dolı ay, on dördi giceniñ ayı
bulut > oblako > bulut
bulutsu > tumannost > ümürlük, dumanlılık, ümür örtülenlik
bulutçuk > y
dolunay > polnoluniye > dolı ay, on dördi giceniñ ayı
ebekuşağı > raduga > elemgoşar
ebemkuşağı > y
eflak > nebesa, nebo > asman, gök, asman aytımı
eleğimsağma > raduga > elemgoşar
fecrikâzip > predrassvetniye sumerki > y
fecrisadık > rassvet > ir, seher, dañ
felek > nebesny svod, nebo > al-asman, asman, gök, asman aytımı
felekiyat > astronomiya > astronomiya (asman cisimleri hakkındaki ılım)
gelinkuşağı > raduga > elemgoşar
gök > goluboy > gök
gök ada > y
gök adası > y
gök bilimci > astronom > astronom (astronomiyadan spetsialist)
gök bilimi > astronomiya > astronomiya (asman cisimleri hakkındaki ılım)
gök bilimsel > y
gök boylamı > y
gök cismi > nebesnoye telo > y
gök ekseni > os nebesnoy sferı, os mira > y
gök eşleği > y
gökevi > planetariy > planetariy
gök fiziği > y
gök gürlemesi > grom > gök gürrüldisi
gök gürrültüsü > grom > gök gürrüldisi
gök kubbesi > nebosvod, nebesny svod > asman, al-asman
gök kumu > y
gök kuşağı > raduga > elemgoşar
gök kutbu > polyus mira > y
gök küresi > nebesnaya sfera > asman sferası
gök taşı > meteorit > meteorit
göksel > nebesny > asman, gök
Gökyolu > Mleçnyı Put > Akmayanıñ Yolu
gökyüzü > nebosvod, nebo, nebesnaya sfera > asman, gök, asman sferası
gurup > zakat > gün yaşan çağı, günün yaşanan vaktı
gün batması > zahod solntsa > y
gün ışığı > dnevnoy svet > gündizlik çıra
gün merkezli > geliotsentriçeskiy > y
gün tutulması > solneçnoye zatmeniye > günün tutulması
gün tün eşitliği > ravnodenstviye > y
gün yayı > y
günberi > perigeliy > perigeliy (planeta ya-da kometa orbitasının Güne in yakın nokadı)
güneş lekeleri > y

güneş tekeri > y
güneş tutulmak > proizoyti > y
güneşli > solneçnyy > güneşli
güneşsel > solneçnyy > güneşli
güneşsiz > y
günlük güneşlik > svetlyy, solneçnyy > güneşli
hacılar kuşağı > raduga > elemgoşar
heyet > astronomiya > astronomiya
hilal > molodoy, mesyats > teze dogan ay
hilali > imeyuşiy formu polumesyatsa > y
ışık aylası > y
kambur felek > izmençivaya sudba > y
kapalı > neyasnyy, pasmurnyy > tutuk, öçügsi; açık görünmeyen
kapalı hava > pasmurnaya pogoda > gamaşık hova
kara bulut > dojdeyaya tuça > yağış buludı
katman bulut > sloistiye oblaka > gat-gat bulutlar
kızgın bulut > vulkaniçeskiye oblaka > y
küme bulut > kuçevoye oblako > topbak-topbak bulutlar
kümüls > kuçevoye oblako > topbak-topbak bulutlar
limoni hava > nevustoyçivaya pogoda > y
mehtap > lunnyy svet > ayıñ yağtısı
Meryem Ana kuşağı > raduga > elemgoşar
nimbus > dojdeyaya tuça > yağış buludı
pirinç taneleri > y
saat dairesi > y
saçak bulut > peristoye (peristiye) oblaka > yukacık süynmek bulutlar
saika > molniyeviy > yıldırım
sedefsi bulut > y
sema > nebo > asman, gök
semavi > nebesniy > asman, gök
sirrus > Sirius > y
sis > dımka > ümür
stratus > sloistiye oblaka > gat-gat bulutlar
şimşek > molniya > yıldırım
tan yeri > mesto na gorizonte > y
toz bulutu > y
ufuk çizgisi > y
ufuk > gorizont > gorizont, gözyetim
yağmur bulutu > dojdeyaya tuça > yağış buludı
yağmur kuşağı > raduga > elemgoşar
yalabık > sverkaniye, blesk > yalpıldı
yarım ay > polumesyats > yarım ay
yığın bulut > y
yıldırak > molniya > yıldırım
Yıldırak > molniya > yıldırım
yıldırım > molniya > yıldırım

2.4.Hava Olayları

abuhava > klimat > klimat, hova
ağır hava > nepriyatnaya pogoda > y
ahmakıslatan > melkiy morosyaşiy > y
akan yıldız > meteor > meteor
Akrep > Skorpion > İçyan
akça yel > yugo-vostoçnyy veter > günorta-gündogar yeli
akşam yeli > y
ak yel > y
alagün > oblaçnyy den > gamaşık gün

alíze > passat > passat (tropiklerden ekvatora tarap ösyen guri yel)
ayandon²² > y
ayaz > yasnaya > yer gatlagınıñ, gatlak
bad²³ > y
badıseba > y
bahri iklim > morskoy klimat > deñiz hovası
baran > ryad; borozda; dojd > setir; hatar; keş; yağış
berdelacuz²⁴ > morozı v konşe marta > y
boğanak > liven > çabga
bora > meteor > meteor
boran > grozovoy dojd > y
boz yel > yujıny veter > y
briz > briz > briz (gündizine deñizden kenara, gicesine kenardan deñize tarap övüsyen şemal)
bulgurcuk > y
burağan > şkval > guyçli yel, harasat
çakal yağmuru > y
çakıntı > molniya > yıldırım
çaylak fırtınası > y
çıvgın²⁵ > dojd so snegom i vetrom > y
çilenti > y
çipilti > y
çise > melkiy (morosyaşiy) dojd > y
çisenti > melkiy > ovnuk, külke, mayda
çiskin > promokşiy (namokşiy) pod melkim dojdyom > y
çiy > rosa > çığ
çöl iklimi > klimat pustın > y
dağ havası > y
dağ iklimi > y
dik rüzgâr > vstreçny veter > garşıdan övüsyen yel
dolu > grad > dolu
don > moroz, stuja, holod > sovuk, ayaz, doñaklık
ebebulguru > krupa > dene, ovuncak gar
efildeme > y
efileme > y
esim²⁶ > dunoveniye > övüsgin, övüsme, ösme
esinti > lyogkiy veterok, briz > yuvaş şemal
esintili > yesintisiz > y
fırtına > buran > buran, tupan
fırtına uğrağı > y
fırtınaya yakın rüzgâr > y
filizkırın > holodny vostoçny veter v seredinye maya > y
fön²⁷ > y
frişka²⁸ > svejny veter > sovuk şemal övüsdi
giren²⁹ > y
gün yağmuru > y
gün yeli > y
günlük güneşlik > svetly, solneçny > güneşli
güzlek > osenny dojd > güyz yağışı
hafif rüzgar > y

²² ayandon: 18 Ocakta başlayan bir fırtına (TS 2005: 156).

²³ bad: rüzgar (TS 2005: 174).

²⁴ berdelacuz: halk takvimine göre 9-18 Mart tarihlerinin arasında görülen kocakarı soğuğu (TS 2005: 246).

²⁵ çıvgın: rüzgar ve karla karışık yağın yağmur (TS 2005: 431).

²⁶ esim: yelin esişi (TS 2005: 650).

²⁷ fön: sıcak, kuru ve sert esen bir tür rüzgar (TS 2005: 716).

²⁸ frişka: yelkeni dolduramayacak kadar hafif rüzgar (TS 2005: 718).

²⁹ giren: hafif bulutlu, sisli hava (TS 2005: 762).

hava > vozduh > hova
hava akımı > y
hava bilgisi > meteorologiya > meteorologiya
hava çekici > y
hava durumu > y
hava haritası > y
hava küre > atmosfera > atmosfera
hava raporu > svodka pogodi > hova maglumatı
hava şartları > sostoyaniye pogodi > hova yağdayı
hava tahmincisi > y
hava tahmini > y
hava taşı > y
hava tebdili > peremena klimata > y
hava yuvarı > y
havai > atmosferniy > atmosfera
helyograf > geliograf > geliograf
hortum > hobot (slona) > hortum
höl³⁰ > vlaga > ızgar, suv
içtima³¹ > skopleniye > yığnama, toplama, tığsıtlap cemleme
imbat > letniy musson > y
ipilti > y
jale > rosa > çığ, nem
kaba yel > yujniy veter > günorta yeli
kar > sneg > gar
kara kış > surovaya zima > gazaplı gış
kara yel > severo-zapadniy veter > demirgazık-günbatardan övüsyen şemal
kara yeli > y
karlı > pokritiy snegom > y
kasırğa > vihr > girdap
kay > dojdliivaya pogoda > yağışlı hova
keşişleme > yugo-vostochniy veter > günorta-gündogar yeli
kırağı > iney > gırav
kırcı³² > y
kırkikindi > y
kırlangıç fırtınası > burya v naçalye aprelya > y
kızıl yel > y
kocakarı soğuşu > morozı v kontse marta, posledniye holoda > y
koç katımı fırtınası > y
kum fırtınası > peşçanaya burya > çegeli tupan
kuraklık > zasuha, bazdojdye > guraklık
kurander > y
kuru soğuk > suhoy moroz > y
kürtün > sugrob > üyşmek gar, gar sırgını
lodos > yujniy veter > günorta yeli
meltem > lyogkiy tyopliy veterok, beregovoy briz > y
muson > musson > musson
nem > sırost > nem
nesim > lyogkiy priyatniy veterok > y
nisan yağmuru > y
öküz soğuşu > holodniye vetrı v aprele > y
öl³³ > vlajnost počvı > topragiñ ızgarlılığı
pastırma yazı > babye leto > güyzüñ açık, yılı günleri

³⁰ höl: nem (TS 2005: 902).

³¹içtima: 2. Kavuşum (TS 2005: 934). kavuşum: yer yuvarlağı bir uçta kalmak üzere yerin, güneşin ve herhangi bir gezegenin bir doğru üzerine gelmeleri, içtima (TS 2005: 1113).

³² kırcı: 1. Dolu. 2. Ufak ve taneli kar (TS 2005: 1158).

³³ öl: nem (TS 2005: 1536).

poyraz > severo-vostochniy veter > demirgazık-gündoğar yeli
rüzgar > veter > yel
saba > utrenniy veterok > y
sabah yeli > y
sağanak > prolivnoy dojd > güçlü yağış yağyar
sam > samum > samum
sam yeli > y
sarı sıcak > palyaşişy znoy > yakıp baryan
sarı sıcak > y
sazak³⁴ > y
seher yeli > y
serin > holodniy > soğuk
serinlik > holod > soğuk
serpinti > melkiy dojd > mayda yağış
sıcak > jara > ısı
sıcak dalgası > y
sıcaklık > jar > ısıklık
siklon > y
siroko > sirokko > sirokko
sitteisevir³⁵ > period silnih bur v aprele > y
soğuk > holod > soğuk
soğuk dalgası > y
sulu sepken > sneg s dojdjom > yağış gatişikli gar
sümbüli > oblaçniy
tan yeli > y
tayfun > tayfun > tayfun
tipi > buran > tupan, sığın
tornado > tornado > y
tropikal iklim > y
turnageçidi > vesennaya groza > y
türbülans > y
urağan > uragan, burya > tupan
üsalize > passat > passat (tropiklersden ekvatora tarap ösyen guri yel)
yağar³⁶ > y
yağışlı > dojdliiviy > yağışlı
yağışsız > bezdojd'ye; zasuşliiviy > yağışsız; gurak
yağmur > dojd > yağış
yağmurlu > dojdliiviy > yağışlı
yarı kurak > y
yaz yağmuru > y
yel > veter > yel, şemal
yelli > vetreniy > yelli
yıldız kara yel > y
yıldız poyraz > y
yıldız yeli > severniy veter > Demirgazık yeli
zemheri > stuja > soğuk, ayaz

2.5.Yıldız Bilgisi

Akşam Yıldızı > y
Ak Yıldız > y
Altıkardeş > Kassiopeya > y
Arikovanı³⁷ > y
Aslan > Lev > Şir

³⁴ sazak: kuvvetli esen rüzgar (TS 2005: 1717).

³⁵ sitteisevir: öküz soğuşu (TS 2005: 1778).

³⁶ yağar: yağmur (TS 2005: 2105).

³⁷ Arikovanı: Yengeç takımıyıldızı yöresinde bir yıldız kümesi (TS 2005: 117).

ayyuk³⁸ > Kapella > y
ayla > galo, svetovoye koltso > y
Başak > Deva > Gız
başyıldız > y
Boğa > Telets > Telets
burç > zodiakalnoye sozvezdiye > zodiakal yıldızlar toparı
Burçlar Kuşağı > y
Büyükayı > Bolşaya Medveditsa > y
cebbar > silniy, moşniy > güçlü
Cedi > Kozerog > Ovlak
Cevza³⁹ > Vliznetsı > y
çift küme > y
çift yıldız > dvoynaya zvezda > y
Çoban Yıldızı > Venera > Zöhre yıldızı
Çulpan > Venera > Zöhre yıldızı
değişen yıldız > y
Demirkazık > Polyarnaya zvezda > Demirgazık yıldız
enberi⁴⁰ > y
enöte⁴¹ > y
Hacıaryolu > Mleçniy put > Akmayaniñ Yolu
Hacıyolu > Mleçniy put > Akmayaniñ Yolu
hâl değişimi > y
Hamel⁴² > Oven > Oven
ışık eğrisi > y
ışık küre > fotosfera > fotosfera (Günün özünü ışıklandıran gatlağı)
ışık yuvarı > y
İkizler > Vliznetsı > y
kadir > zvyozdnaya veliçina > y
Kehkeşan > Mleçniy put > Akmayaniñ Yolu
Kervan kıran > Venera > Zöhre yıldızı
kervan yıldızı > y
kıran > razbivayuşiy, lomayuşiy, razruşayuşiy > y
Kutup yıldızı > Polyarnaya zvezda > Demirgazık yıldızı
kuyruklu yıldız > kometa > kometa (asman cisimi)
kuzey > sever > demirgazık
Küçük ayı > Malaya Medveditsa > Kiçi Yedigen
küre kuşağı > y
nova⁴³ > novaya zvezda > y
Oğlak > Kozerog > Ovlak
peren⁴⁴ > y
pervin⁴⁵ > y
saat dairesi > y
saman yolu > y
Samanuğrusu > Mleçniy Put > Akmayaniñ Yolu
Seratan > Rak > y
Sevir > Telets > Telets
Süheyl > y
Süreyya > Pleyadı (pleyada) > dövürdeş
şahap > padayuşaya zvezda, meteor, polid > meteor

³⁸ ayyuk: göğün en yüksek yeri (TS 2005: 165).

³⁹ Cevza: İkizler (TS 2005: 363).

⁴⁰ enberi: çift yıldızlarla birleşenlerin kütle merkezine göre çizdikleri elips yörüngede, kütle merkezinin bulunduğu odağa en yakın nokta (TS 2005: 635).

⁴¹ enöte: Çift yıldızlarda, yoldaşın baş yıldızına göre çizdiği bağlı yörüngenin, başyıldızın en yakın noktası (TS 2005: 639).

⁴² Hamel: Koç burcu (TS 2005: 839).

⁴³ Nova: parlaklığı birdenbire artan, değişen yıldız (TS: 1481).

⁴⁴ Peren: Ülker yıldızı (TS 2005: 1597).

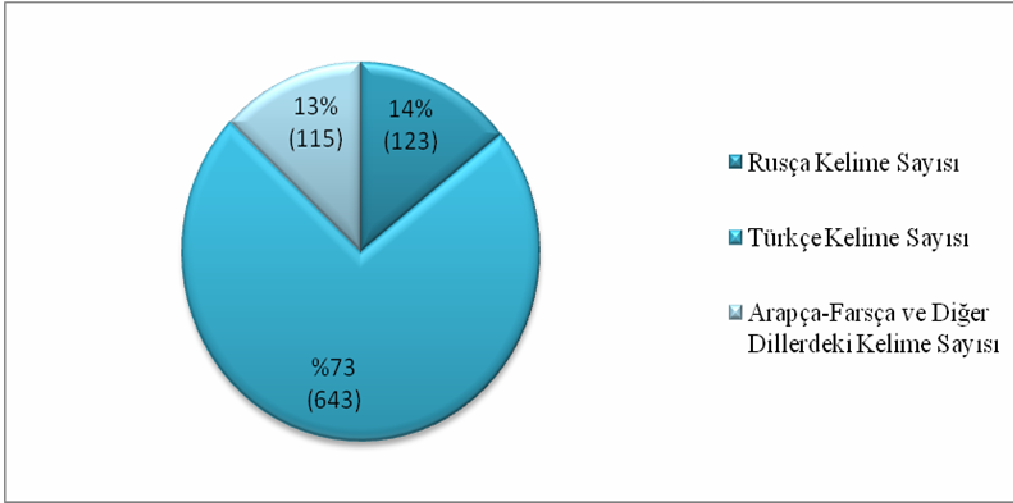
⁴⁵ Pervin: Ülker yıldızı (TS 2005: 1599).

takımyıldız > sozvezdiye > yıldızlar toparı, toplum yıldız
Terazi > Vesı > y
uful > y
Üçkardeş⁴⁶ > y
Ülker > Pleyadı > y
üst geçiş > y
Venüs > venera > Zöhre yıldızı
Yay > strelets > Strelets
Yedigir > Bol'saya Medveditsa > y
Yedikardeş > y
Yengeç > Rak > Leñneç
yıldız kümesi > zvezdnoye skopleniye > yıldızlar toplumu
yıldız yağmuru > zvezdniy dojd > yıldızların çendeneşa köp süynmegi
yıldız > zvezda > yıldız
yıldızlar arası > mejzvyozdny > yıldızara
yücelim⁴⁷ > kulminatsiya > kulminatsiya
Zatülkürsi⁴⁸ > Bol'saya Medveditsa > y
Zodyak⁴⁹ > Zodiak > zodiak
Zühre > Venera > Zöhre yıldızı

SONUÇ

Çalışmamızın amacı Türkmen Türkçesinde astronomi kavram alanına ait söz varlığını tesbit etmektir. Sözlüklerden taranan toplam 881 madde başı Türkmenlerin kelime dünyasında gökyüzüne ait zengin varlığını yansıtmaları bakımından önem arz etmektedir.

Şekil 1: Astronomi Alanına Ait Söz Varlığı

Astronomi alanına ait söz varlığı incelendiğinde toplam kelime sayısı 881'dir. Rusçadan alıntı kelime sayısı 123, Türkçe kökenli kelime sayısı 643, Arapça, Farsça ve Diğer dillerden (Yunanca, Fransızca vb.)⁵⁰ alıntı kelime sayısı ise 115 olarak tespit edilmiştir. Türkmenlerin gökyüzü bilgisine ait kelime kadrosunu ağırlıklı olarak Türkçe kelimelerin oluşturduğu dikkat çekmektedir.

⁴⁶ Üçkardeş: Üçlü olarak görünen bir yıldız kümesi (TS 2005: 2054).

⁴⁷ yücelim: *astr.* Üst geçiş (TS 2005: 2204).

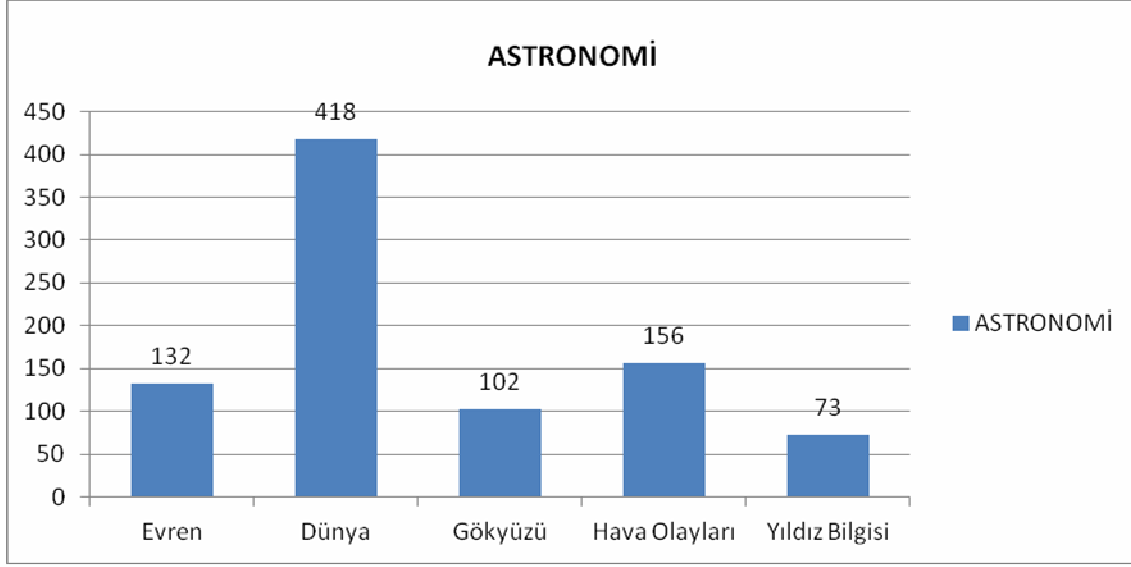
⁴⁸ Zatülkürsi: Altıkardeş (TS 2005: 2225).

⁴⁹ Zodyak: Gök küresinde Koç, Boğa, İkizler, Yengeç, Aslan, Başak, Terazi, Akrep, Yay, Oğlak, Kova, Balık burçlarının eşit aralıklarla dağıldığı kuşak, Burçlar Kuşağı (TS 2005: 2240).

⁵⁰ *poyraz, mendirek* Yunanca, *peren, bed, selva* vb. madde başları ise Fransızca kelimeler olarak dikkat çekmektedir.

Şekil 2: Evren, Dünya, Gökyüzü, Hava Olayları ve Yıldız Bilgisi Alanlarındaki Söz Varlığı

Astronomi kavram alanıyla ilgili *Evren*, *Dünya*, *Gökyüzü*, *Hava Olayları* ve *Yıldız Bilgisi* adlarını taşıyan 5 alt başlık belirlendi. Söz varlığı, alt başlıklarda incelendiğinde astronomi kavram alanında 418 kelimeyle Dünya alt başlığı toplam söz varlığının yaklaşık yarısını oluşturmaktadır. *Hava Olayları* 156 kelime, *Evren* 132 kelime, *Gökyüzü* 102 kelime ve *Yıldız Bilgisi* ise 73 kelimedenden oluşturmaktadır.

Tablo 1: Türkiye Türkçesi, Rusça ve Türkmen Türkçesindeki Astronomi Kültürüne Ait Kelimelerin Dağılımı

Rusça ve Türkmencesi Olan Kelime Sayısı	Rusçası Olan Türkmencesi Olmayan Kelime Sayısı	Rusça ve Türkmencesi Olmayan Kelime Sayısı	Toplam
494	146	241	881
%56	%17	%27	100

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere incelemeye esas toplam kelime sayısı 881'dir. Bunlardan Rusçası ve Türkmencesi olan kelime oranı %56 (494)'dır. Rusçada bulunan fakat Türkmencede görülmeyen kelime oranı %17 (146), her iki dilde de bulunmayan kelime oranı ise toplam söz varlığının %27 (241)'sini oluşturmaktadır.

Türkler yazılı olarak ortaya koydukları ilk metinlerinde tanrı ve gökyüzü bilgisini aynı kelimeyle karşılamış (tengri) ve göğe ilahi bir kutsiyet atfetmişlerdir. Çalışmamızda elde edilen toplam 881 madde başının yaklaşık %50'sinin Türkçe kökenli kelimelerden oluşması Türkmenlerin tarihten ve atalarından gelen milli anlayışını yansıtmaları bakımından önem taşımaktadır. Astronomi gibi spesifik bir alanın ağırlıklı olarak Rusça kökenli kelimelerle karşılanması beklenirken Türkmenlerin bu alanda Türkçe söz varlığını tercih etmesi göğe yükledikleri kutsiyet ile açıklanabilir.

Kısaltmalar

- astr. Astronomi
- coğ. coğrafya
- Çev. Çeviren
- Dan. Danışman
- KM Kâmûs-ı Türkî
- vb. ve benzeri
- RTS Russko-Turetskiy Slovar
- s. sayfa
- Tkm. Türkmen Türkçesi
- TS. Türkçe Sözlük
- TT. Türkiye Türkçesi
- y yok

KAYNAKÇA

- BİRAY, Nergis (2009). "12 Hayvanlı Türk Takvimi Zamana ve İnsana Hükmetmek", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi TAED* 39, Prof. Dr. Hüseyin Ayan Özel Sayısı, Erzurum 2009, s. 671-683.
- Bol'shoy Russko-Turkmenskiy Slovar', (1986-1987). I-II T. (S. Altayev, G. Atayev, G. Açilova, K. Agsakov, K. Gayibova, H. Gafurova, A. Kuliyev, V. Mesgudov, S. Miradova, M. Hocamguliyev), Moskva: Akademiya Nauk Turkmenskoy SSR İnstitut Yazıkı i Literaturı imeni Mahtumkuli.

- ÇAKMAK, Cihan (2010). *Türkmen Türkçesi Konu Çözümlemeli Söz Varlığı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- ÇAKMAK, Cihan (2016). "Türkmen Türkçesinde Bulunan Denizcilik Kültürüne Ait Söz Varlığı İncelemesi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research* (ISSN:1307-9581), C. 9, S. 42, 57-67.
- ÇENELİ, İlhan (1986). "Türkmen Türkçesi Sözlüğü", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten* (1982-1983), s. 29-84.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (2003). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi.
- Güncel Türkçe Sözlük (2005). Ankara: (Haz. Ş. H. Akalın, R. Toparlı, N. Günaydın, H. Zülfikar, M. Argunşah, N. Demir, Be. T. Aksu, B. Gültekin), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- KARA, Mehmet (2009). *Türkçenin İzinde*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- MAHMUD, K. (1986). *Dîvânü Lugati't-Türk*, Cilt III, (Çev. Besim Atalay), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- SAMİ, Şemseddin (2012) *Kâmûs-ı Türkî* (Latin Harfleriyle), (Haz. Raşit Gündoğdu, Niyazi Adıgüzel, Ebul Faruk Önal), İstanbul: İdeal Kültür ve Yayıncılık.
- USER, Hatice Şirin (2006). *Başlangıcından Günümüze Türk Yazı Sistemleri*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Turetsko-Russkiy Slovar'* (1994). (Haz. A.N. Baskakov, N.P. Golubeva, A.A. Kamileva, K.M. Lyubimov, F.A. Salimzyanova, R.R. Yusipova), Moskva: Multilingual Yayınları.
- Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı 2013 Yılı Faaliyet Raporu*, (2013). Ankara.
- Türkmence-Türkçe Sözlük* (1995). (Haz. T. Tekin, M. Ölmez, E. Ceylan, Z. Ölmez, S. Eker), Ankara: Simurg Yayınları.
- Türkmen Diliniñ Sözlügi*, (1962). Aşgabat (M. Ya. Hamzayev, S. Altayev, G. Atayev, G. Açılova, V. Mesgudov, A. Meretgeldiyev), Aşgabat: İzdatel'stvo Akademiya Nauk Turkmenskoy SSR.

İnternet kaynakları

- www.rucasozluk.gen.tr
www.tdk.gov.tr/tdkterim/bts/
www.tdk.gov.tr/lehceler/